

מאיר וצילה גלס - סיפורם של הורי / דפנה שניר

כתבה: דפנה שניר
עריכה: רותי פנחסי
עיצוב גרפי: טלי קינן

תודות מקרב לב:

למשה אישי, על התמיכה, העידוד והסבלנות - בלעדיו לא היה ספר זה רואה אור.
לנדב בני, שקרא את הטיוטה הראשונה, והעיר את הערותיו המחכימות.
לעידית כהן - "אוחתוק", על התרומה המקצועית בהגהת דפי הספר.
לזהבה סלק ואריה שניר, על סיועם להשלמת הסיפור של משפחת ליפא.

לרותי פנחסי, על הליווי והתרומה המקצועית בכל שלבי איסוף, עיבוד וכתיבת הספר.
היית לי מורת דרך עד להבאת הספר לדפוס.
לטלי קינן, על התרומה המקצועית בעיצוב הגרפי.
ליזי רומן, על ההענות לתרגם ביד-אמן את עדותו של אבי מפולנית לעברית בת ימינו.

תוכן עניינים

7	סיפורם של הורי - למה ספר?
11	פרק א': העיר דרוהוביץ' - עיר הולדתם של הורי
23	פרק ב': בית אימא אבא - משפחותיהם של הורי
33	פרק ג': 1939 - כניסת הרוסים לעיר
37	פרק ד': המלחמה
53	פרק ה': עדותו של אבי
59	פרק ו': המסע ארצה לאחר המלחמה
73	פרק ז': ראשית חיינו בארץ
83	פרק ח': ילדותי בעכו
95	פרק ט': הורי ואני בשנות ה-60
105	פרק י': משה ואני - סיפור אהבה
113	פרק י"א: משפחה צעירה
131	פרק י"ב: מותו של אבי
139	פרק י"ג: המשך סיפור חיינו
151	פרק י"ד: מותה של אימי
155	פרק ט"ו: ביקורי בדרוהוביץ'
161	פרק ט"ז: ספירת מלאי משפחתית
167	פרק י"ז: סיפורה של משפחת ליפא
179	אפילוג

סיפורם של הורי

למה ספר?

הצורך העמוק שלי לשמר את זכרם של הורי, הביא אותי לנסות ולשחזר את ה"בור העמוק", העמוס בשאלות ללא מענה, הקיים בי.

אנחנו משפחה ללא תמונות של סבים וסבתות, בית ללא חפצים משפחתיים העוברים מדור לדור - כל אלה לא היו לי והם חסרו לי מאד.

הורי הגיעו ארצה, לאחר מלחמת העולם השנייה, יחד עם גלי העלייה ההמונית בהם הוטבע הסטריאוטיפ של בן גוריון "עשוקי גורל ועשוקי תרבות, מהגלויות המרודות ביותר של מזרח אירופה". בסטריאוטיפים האלה לא היה מקום לעורך הדין מיאסי, לרוקח מוורשה או לרופא מדרוהוביץ', שהיו רחוקים מלהיות "עשוקי תרבות", וודאי שלא היו "אבק אדם" כפי שנאמר עליהם.

מדיניות "כור ההיתוך", שהונהגה בארץ ע"י בן גוריון, שמה לה למטרה לבנות חברה חדשה ולעצב את דמות "הישראלי החדש", שיעמוד במרכזה של התרבות הישראלית הנבנית. הוא עמד על כך שיש להנחיל לעולים החדשים את מורשת היישוב: ציונות, חלוציות, אהבת הארץ וערכי תרבות מודרניים. המכשיר המרכזי בו השתמש להשגת מטרה זו היה צה"ל. הוא האמין כי באמצעות חינוך ושירות משותף בצה"ל תיווצר דמות אומה חדשה, שונה לחלוטין מזו המסורתית שהובאה ע"י העולים מארצות מוצאם. לכן, על כל העולים היה לסגל עצמם לנורמות המקובלות על היישוב העברי הוותיק, ולהשליך מאחורי גוּם את עברם, תרבותם ומנהגיהם הקודמים. מה שנוצר היה מרד נגד הגלות ודבקות בדמותו החדשה של ה"צבר"; בעל החוסן הפיזי, עובד האדמה, יצרני, עוקצני, דובר עברית ולא בהכרח שומר מסורת או מצוות. לא היה מקום למורשת העבר, לא לשפת היידיש ותרבותה וגם לא לסממני תרבות או מסורת מן העבר.

אני, שנולדתי למציאות הזאת, הייתי גאה מאוד בצבריות שלי. יחד עם חברי וחברותי התרחקנו מכל סממני הגלות שנחשבו כדבר נחות, כמו דיבור בכל שפה שאינה עברית, או שאלות על המשפחה שנכחדה וגורלה. קיבלנו כעובדה מוגמרת את העובדה שאין לנו סבים וסבתות, דודים ודודות. אפילו אל המאכלים האירופיים התייחסנו בזלזול. וכשהייתי מבשלת

על משמעות החיים

"בחיי, האדם כותב את סיפור חייו, במותו, אין לו הזדמנות להעשיר את הסיפור. אין לו הזדמנות להמשיך את הסיפור מן המקום בו נקטע. ועל כן, מותו של האדם הוא קץ רע, אסון מר, חורבן גמור. ועם זאת, סיפור חייו נמשך גם מעבר לכריכתו האחרונה של הספר, בתוך סיפורי החיים של אוהביו. סיפור חייו נמשך והוא חי, לא כשלעצמו, אלא, כשהוא בלבבות אוהביו.

אדם יקר, אהוב, מיוחד, החי בלב אוהבו, ממשיך להיות אדם יקר, אהוב, מיוחד בלב אוהבו. אדם חכם, אמיץ, מצוין החי בלב אוהבו, ממשיך להיות אדם חכם, אמיץ, מצוין בספר החיים של אוהבו - כשם שהיה בספר החיים של עצמו. אדם צנוע, החי בלב אוהבו, לא חדל להיות צנוע, מופת של צניעות בלב אוהבו - כמו שהוא אדם צנוע, מופת של צניעות, כשהוא לעצמו.

אדם המעלה הוא אדם המעלה, כמות שהוא בחייו - כמות שהוא במותו, כמות שהוא בלב אוהבו..."

אסא כשר

...“עוד מעט סתיו, הגיע הזמן
לזכור את הורי.
אני זוכר אותם כמו את הצעצועים
הפשוטים של ימי ילדותי,
מסתובבים במעגלים קטנים,
משמיעי טרטור שקט, מרימי רגל,
מניפי זרוע, מנפנפי ראש
מצד אל צד ובקצב ולאט
הקפיץ בבטנם והמפתח בגבם,
ופתאום מפסיקים לנוע ונשארים
לנצח בתנועתם האחרונה.
רק אני זוכר את הורי
וכך את דבריהם.”

יהודה עמיחי

בבית אוכל מזרחי, ים תיכוני, מתובל כדת וכדין, היינו שואלים את אימי, בנימת התנשאות מבודחת: האם גם בדרוהוביץ' היו תבלינים כאלה? והיא הייתה עונה: “השמונצעס האלה לא היו בדוכני העיר...”

היום, בהסתכלות לאחור, לא ברור לי איך האנשים האלה, הורי ואחרים, קמו כל בוקר בחריצות כזו לעבודתם ולשגרת יומם בארץ ישראל - מדינה שזה עתה נולדה, שהחיים בה היו לא פשוטים כלל. ולמרות זאת הצליחו הורי לנהל בה את חייהם, בלי טענות, בלי תחושת קיפוח, ועם ראיה אופטימית על העולם, על החיים ועל האנשים.

אימי אהבה מאוד לשיר וקולה הנפלא היה מרנין את הלב. היא הייתה שרה לה קטעי אופרות בעת עבודתה בגינה או בבית. כמעט ולא זכורים לי רגעי עצב או סיוטי לילה. הם ניסו לגדל אותי ללא תסביכי נפש. ידעו לתבוע ממני להגיע להישגים ולהשתלב בחברה ובתרבות הישראלית. גדשו את הבית בספרים. הלכו לקולנוע, לקונצרטים ולתיאטרון.

אם הוזכר העבר, הוא הוזכר רק לחיוב - כמו למשל האופרות שראתה אימי בלבוב או ברוסיה. על האובדן הגדול לא דיברו...

במסגרת לימודי, השתתפתי בסדנאות שיועדו לבני הדור השני לשואה. שמעתי סיפורים קשים מאוד של ילדים בני גילי שהוריהם היו אובססיביים בצורך שלהם לשתף את ילדיהם בכל הזוועות שעברו עליהם. אבי, לעומת זאת, למרות פציעתו במלחמה והניתוחים הרבים שעבר בעקבותיה, היה שמח וגאה שזכה לקחת חלק במלחמת השחרור ובמלחמת סיני. גם את גיוסי לצבא - למרות היותי בת יחידה - קיבלו כדבר מובן מאלי.

כשהגיע מועד יום השנה ה-30 למותו של אבי, בשנת 2009, חשתי צורך לספר לילדיי, לנכדתי ולבני משפחתי על האיש שכל תכליתו היתה טובת בתן, רווחתה ועתידה. מעולם לא כפה עלי לשאת את נטל הזיכרון. לא רצה לספר על תלאותיו בשואה, ויחד עם זאת לא נתן לי תחושה שזהו סוד איום ונורא, מעיק ומאיים. אף על פי כן, פרצו אירועי השואה אל חיי היום יום; אם ביום הזיכרון לשואה, או בעת משפט אייכמן שהפך לאירוע מכונן בחיי ובחברה הישראלית.

דפנה

Administration
der
Orthodoxen Leitung
„Dobrotva“ (Güte)

DROHOBYCZER
ZEITUNG

WYTHAM'S WYTHAM

דראַגאָביטש: ו' ט' תולדות
בית חשק: תרע"ג

פרק א': דרוהוביץ'
העיר שהורי לא סיפרו לי עליה...

העיר דרוהוביץ'

להאדרת העבר ולאידאליזציה של עירם. בעיני רוחי הצטיירה דרוהוביץ' כעיירה מוזנחת, ללא תשתיות עירוניות, ענייה מרודה. הייתי בטוחה ששם נעצרו מחוגי הזמן והמודרנה.

ומה סיפורה של העיר?

דרוהוביץ' היא עיר עתיקה המוזכרת לראשונה כחלק מנסיכות רוס של קייב במאה העשירית לספירה. מאוחר יותר, בשנים 1382-1377, הייתה חלק מנסיכות ווהלין (יחד עם ערים כמו חלם ולבוב).

משנת 1772 ועד שנת 1918 נכללה בשטחה של גליציה והייתה נתונה לשלטון האימפריה האוסטרו-הונגרית. בשנים שלפני מלחמת העולם הראשונה (1901-1914), היוותה דרוהוביץ' מרכז מסחרי ותעשייתי חשוב. חיו בה אז כ-15,313 יהודים, והם היו כ-44% מכלל אוכלוסיית העיר.

התרבות היהודית פרחת ויצרה סביבה תסיסה רבה. בחצרות החסידיות הופיעו מגמות חילוניות חדשות שהושפעו מההשכלה והמודרנה, כמו הסוציאליזם והציונות.

עם פרוץ מלחמת העולם הראשונה בשנת 1914, פלשו הרוסים לדרוהוביץ'. היהודים החלו לסבול מהתעללותם של הקוזאקים, שפעלו תחת שלטונו של הצאר ניקולאי השני. השלטונות הרוסים הם שגרמו, בהדרגה, לחיסולה של הקהילה היהודית; ראשית הוחרם רכושם, ואח"כ נשדדו הסחורות בחנויותיהם. יהודים זקנים וחולים נגררו בכוח והוכרחו לעבוד בעבודות קשות ומשפילות (כמו ניקוי רחובות). יחסם העוין ואכזריותם של קציני הצבא והפקידים מטעם השלטונות הרוסים כלפי היהודים הלכה וגברה.

עם תבוסתם של הצבאות הרוסיים בידי צבאות אוסטריה והונגריה, נכבשה דרוהוביץ' ע"י האוסטרים. לאחר הכיבוש החיים בעיר חזרו, פחות או יותר, למסלולם הרגיל; העבודה בבתי החרושת ובמכרות הנפט חודשה, וועד ההצלה, שהוקם ע"י יהודי לבוב, השתדל לסייע ליהודים

העיר דרוהוביץ' - או ביידיש דראביטש - בה מתחיל סיפורם של אבי ואימי, נמצאת כיום בחבל לבוב שבאוקראינה. גם אבי וגם אימי נולדו וגדלו בה, אף כי מעולם לא נפגשו בעת היותם בעיר.

כששמעתי מפי הורי את השם המוזר והגלותי - דרוהוביץ' - הצטיירה לנגד עיניי ה"שטעטל" המתוארת בכתבי שלום עליכם ומנדלי מוכר ספרים; בעליבותה, ב"נעבכיות" שלה. אבא מיעט להזכיר את המקום, אך אימא דיברה על העיר באהבה ובגעגועים רבים ולא פעם נאנחה ואמרה: "מה אתם מבינים?"

ואכן, מה הבנו?

העיר דרוהוביץ' הייתה תעלומה גדולה עבורי. לא היו בידי תמונות כלשהן, ואלו שניבטו אלי מתוך ספר הזיכרון לקהילה, היו בעלות מראה מדכא. מדי פעם היו מופיעות דמויות "משם". למשל מוניש גרוסמן שהגיע לביתנו באמצע שנות ה-50 במסגרת משלחת כלכלית מפולין. מוניש היה איש משכיל, נעים הליכות ומצחיק. בעבר היה נשוי לחיה קמרמן, בת דודתה של אימי, שנספתה בשואה.

מוניש וכל יוצאי דרוהוביץ' שפגשתי דיברו על העיר באהבה, בכמיהה ובגעגוע, מה שנראה לי אז כניסיון

בית הכנסת הגדול בדרוהוביץ (1993)

חופש הדת, זכות בחירה לפרלמנט, לימודי השפה העברית ועוד. אלא, שאלה היו כרוכים בחובת גיוס הצעירים לצבא הפולני החדש.

מרבית היהודים היו עניים מרודים, אם כי היו ביניהם גם עשירים לא מעטים שעסקו בבנקאות, בייבוא ובייצוא, בעסקי נפט או במקצועות חופשיים. היו אפילו צירים יהודים בבית הנבחרים וראשי ערים יהודים. אלא שאי הודאות המשיכה לרחף באוויר, ובקרב יהודי גליציה רווחה האימרה שלעולם אין לדעת, הכול יכול לקרות בכל רגע...

זרם ההגירה אל ארצות שמעבר לים גבר. בראשית המאה ה-20 היגרו כרבע מיליון יהודים מגליציה, בעיקר ממניעים כלכליים. רוב המהגרים התיישבו בארה"ב. ביניהם היו גם חנה, אחותו של סבא גדליה (אביה של אימי) ואחיו דב. שניהם הקימו, לימים, ענף משפחתי שלם שחי בארה"ב.

לקראת פרוץ מלחמת העולם השנייה גברה מיום

באמצעות מוסדות סעד, עזרה ושיקום המשפחות. ואשר למשפחתי: כנראה החשש מפני הצבאות הרוסיים בעת מלחמת העולם הראשונה וגיוסו של סבי דון לצבא, הובילו את סבתי מאשה לנדוד, יחד עם שני בניה: מאיר אבי ומיכאל דודי, לקצ'קאמט שבהונגריה. הם התגוררו אצל קרובי משפחה, ושם עברו עליהם כל תלאות מלחמת העולם הראשונה. רק לאחר סיום המלחמה שבו לדרוהוביץ.

בשנת 1919, עם תום מלחמת העולם הראשונה, התפוררה הממלכה האוסטרו-הונגרית ובמסגרת הסכמי ורסאי, הועברה דרוהוביץ' לשטחה של פולין, שהפכה לאחת ממדינות אירופה החדשות. כך שבתקופה שבין שתי מלחמות העולם, הייתה דרוהוביץ' תחת שליטה פולנית.

בחוזה ורסאי, שנחתם עם תום המלחמה, הובטחו זכויותיהם של המיעוטים החיים בעיר - ביניהם, כמובן, גם היהודים. זכויות אלו כללו שמירה על

דבר כנגד היהודים.

אבי, לעומת זאת, האמין (עפ"י עדותו) בלחימה נגד הנאצים לצד הצבא הפולני. אף על פי שידע והבין את עומקה של האנטישמיות בחברה הפולנית, וגם סבל ממנה באופן אישי, המשיך להזדהות - ברוב תמימותו - עם הזהות הפולנית.

ומה קרה בהמשך?

ערב מלחמת העולם השנייה, ב-23 באוגוסט 1939, נחתם הסכם ריבנטרופ-מולוטוב בין גרמניה הנאצית לבין רוסיה הסובייטית והוסכם על חלוקתה של פולין ביניהן. מזרח פולין, שבגבולה נכללה גם העיר דרוהוביץ, עבר לידי הסובייטים והם שלטו בה עד לכניסת הגרמנים ב-29 ביוני 1941.

מקץ שנה, בשבועות הראשונים של הפלישה הנאצית לברית המועצות, נכבשה דרוהוביץ על ידי הצבא הגרמני. מאחר שהיה בעיר מרכז תעשיית נפט חיוני, היא נותרה בידי הגרמנים עד תום המלחמה

ליום האנטישמיות בפולין. ז'בוטינסקי קרא לפינוי כל היהודים מפולין ומשאר ארצות מזרח אירופה. אימי, שנכחה באחת מאסיפותיו בדרוהוביץ, סיפרה שבתגובה לקריאתו רגמוהו היהודים בביצים סרוחות, בעגבניות רקובות ובקריאות גנאי. הם עדיין לא הבינו את עומק הסכנה הטמונה באיום הנאצי והאמינו שזהו משבר חולף.

באותה עת, הופנטו היהודים מתהליך הקידמה, והאמינו בתקווה שמביאה עימה המאה ה-20 וברעיונות הצדק. כפי שסיפרה לי אימי ברבות הימים, הם "לא לקחו את היטלר ברצינות". איש מהם לא נתן לו סיכוי לעלות לשלטון.

כמו רוב אנשי הקהילה היהודית בדרוהוביץ, העדיפה גם היא להשלות את עצמה שהנסיבות אינן מחייבות עקירה ממחוזות ילדותה ומעבר לארץ ישראל, ארץ בראשית בלתי נודעת, ולכן בחרה, כמו רבים מבני גילה, אחיה ושאר בני משפחתה, לדבוק בקומוניזם. דמותו של סטאלין הצטיירה בעיני צעירים רבים כמושיע הגדול, וכולם האמינו לו כשאמר שאין לו

בניין העירייה בדרוהוביץ

בית הספר האדום בדרוהוביץ, 1940

היהודיות הקטנות במזרח גליציה. על העיר שרתה רוח של קידמה ומודרניזציה. הרנסנס התרבותי ששטף את אירופה נגע גם בה. היה בה שילוב מיוחד בין חסידים ומשכילים. ואמנם, עיקר ייחודה של הקהילה היהודית בדרוהוביץ נבע משכבת אינטליגנציה מיוחדת במינה. על אף היותה עיר לא גדולה, היוו 15,000 תושביה היהודים של דרוהוביץ גרעין דומיננטי מאוד בחייה; אנשי יצירה בעלי משמעות בעולם האמנות והספרות המודרנית הכלל עולמית, באו מקרבה. עם זאת, ניכרה בה גם השפעה עמוקה של התרבות הגרמנית ובעיקר הרומנטיקה הגרמנית; בספרות, באהבה לטבע, בשירה ובפעילות הספורטיבית במחנות הקיץ. מבחינה אקונומית היו בקרב הקהילה היהודית בעיר שכבה של בעלי ממון, מעמד ביניים, וכמובן, גם אביונים רבים. מעיינות הנפט שפרצו במקום, חוללו תמורות כלכליות וחברתיות שלא היו כדוגמתן במקומות

ושוחררה מהכיבוש הנאצי רק ב-6 באוגוסט 1944. במהלך מלחמת העולם השנייה הושמדו כמעט כל יהודי העיר. הגויים הפולנים גורשו והעיר סופחה בשנת 1945 לאוקראינה הסובייטית, וכך נותרה עד היום. אם בטרם מלחמת העולם הראשונה היו היהודים רוב באוכלוסייתה של העיר, כ-40%, הרי שלאחר המלחמה נותרו מהם רק 0.1%. עד שנת 1990 הייתה העיר חלק מהרפובליקה הסובייטית-אוקראינית, ומשנת 1991 היא חלק מחבל לבוב שבאוקראינה העצמאית. האוקראינים מהווים היום רוב טוטאלי בעיר. במוזיאון העיר אין זכר להיבטים פולניים או יהודיים שאיפיינו את ההיסטוריה שלה, והיא הפכה למעוז לאומיות אוקראינית.

חיי הקהילה היהודית בדרוהוביץ טרם מלחמה

יהדות דרוהוביץ הייתה שונה בתרבותה מן העיריות

כיכר העיר, ה'ר"נק' בפי היהודים, 1940

והרבה לשבת בבית המדרש הצמוד לבית הכנסת. שתי משפחותיהן של הורי היו שונות בדרך חייהן ובמצבן הכלכלי.

בצד ה"עשירים החדשים" נוצרה גם אינטליגנציה צעירה, שסלדה מרדיפת הבצע ומהציניות שאיפיינה את המתעשרים החדשים, וניסתה להילחם למען עולם הגון וצודק יותר.

על רקע זה, ניתן להבין את הזדהותם של צעירים יהודיים רבים עם התנועות הציוניות שדגלו בסוציאליזם הנאור, ולפעמים אף בקומוניזם. לאותם צעירים השתייכו גם שני אחיה של אימי: אברהם (אבא) ושלמה, וכן גם מיכאל, אחיו של אבי, שהיה פעיל בתנועה הציונית.

אחרים. המודרניזציה שבאה בעקבות גילוי הנפט, כניסת גורמים בינלאומיים המעורבים בחיי הכלכלה של העיר, וכן התרבות האוסטרית והשפה הגרמנית שהייתה מקובלת שם - כל אלה יצרו תמהיל מיוחד במינו שאפיין את תרבותה של העיר. אפשר לומר שהבורגנות היהודית בעיר שגשגה.

חלק גדול מן היזמים ואילי הנפט בסוף המאה ה-19 ותחילת המאה ה-20 היו יהודים. הבתים המפוארים ברחובה הראשי של העיר, היו ברובם בתי יהודים. עושר זה מסביר גם את מידותיו העצומות של בית הכנסת הגדול העומד עד היום בחורבנו.

ייתכן וגם סבי דון, אביו של אבי, ניצל את ההזדמנויות ואת התנופה הכלכלית שהתרחשה במקום, והצליח להקים מאפייה משגשגת שהעסיקה מספר עובדים ופירנסה בכבוד את המשפחה.

בשנת 1931 הקים סבא דון ברובע הבורגני של העיר בית מידות גדול ויפה ובו שתי קומות. ואילו סבא גדליה, אביה של אימי, היה גבאי בבית הכנסת

דרוהוביץ' כעיר ציונית

חלוציות כמו: "דרור", "השומר הצעיר" "גורדוניה" ובית"ר. חלק מן הצעירים, שהוכשרו לכך, הצטרפו לקיבוצים - מרחביה, שריד, תל יצחק ומאוחר יותר גם לעין המפרץ ולכפר מסריק - בקבוצה זו היו גם מדריכה של אימי.

דודי, מיכאל, אחיו של אבי, היה פעיל ציוני נלהב וכבר בשנות ה-20 העלה ארצה קבוצות צעירים. כמו כן פעל בעיירה בית ספר "תרבות" בו לימדו עברית. בין המורים לעברית היתה גם תמה, אחותה של אימי.

הנוער הציוני, עליו נמנתה גם אימי, היה תוסס ופעיל. במחנות הקיץ עסקו בהדרכה, בלימוד השפה העברית ובלימוד ההיסטוריה של ארץ ישראל.

הווי שלם, שהיה אופייני לתנועות הנוער הציוניות, התנהל במקום: טיולים בטבע, לימוד שירים עבריים וזיקה עמוקה לארץ ישראל.

זכור לי משפט משיר שהיה נפוץ באותה תקופה ואמי המשיכה לשיר אותו גם בארץ: "על יד חיפה יש

כילדה, שצמחה על ברכי הציונות, חשתי לעג ובוז ליהודים שהגיעו מ"שם" כלומר מהגולה. לא היה לי שמץ של מושג עד כמה היו יהודי דרוהוביץ' מעורבים במפעל הציוני. עד כמה עמוקה הייתה הזדהותם עם הציונות.

ואמנם, דרוהוביץ' שימשה כמרכז ציוני עוד מתקופת "חיבת ציון" (לפני מלחמת העולם הראשונה). התנועה הציונית בעיר בלטה כבר משנת 1908, עת הוקמה בה מפלגת "צעירי ציון" שבראשה עמד ד"ר ליאון טגנבוים. צעירי המפלגה עסקו בפעילות ציונית ענפה והוכשרו לקראת עלייתם לארץ ישראל.

בעיר פעל גם מועדון "עבריה", כמו גם בית הספר העברי הראשון, שנוהל ע"י מורים עבריים והתקיימו בו קורסים לעברית.

החל משנת 1918 פעלו בדרוהוביץ' תנועות נוער

אגודת הסטודנטים הציוניים בשנת 1909

אמנים וסופרים גדולים בני העיר דרוהוביץ'

כפי שצינתי, יהדות דרוהוביץ' הייתה שונה בתרבותה מזו שהייתה מקובלת בעיירות אחרות במזרח גליציה. לא רק רוח של קידמה ומודרניזציה איפיינו אותה, אלא גם פתיחות לאמנות. לא יפלא על כן שהעיר נודעה במספרם הרב של האמנים שיצאו מקרבה: ציירים וסופרים ידועי שם, שעבודותיהם התפרסמו בעולם כולו: ביניהם הסופר והצייר ברונו שולץ, הצייר והצלם א.מ. ליליאן, שהיה בין מייסדי בית ספר "בצלאל" בירושלים, הסופר, המתרגם והמשורר ש. שלום, והצייר המחונן מאוריצי גוטליב, שהתפרסם בתמונתו הידועה "בית הכנסת ביום הכיפורים", תמונה שהפכה לנכס תרבותי.

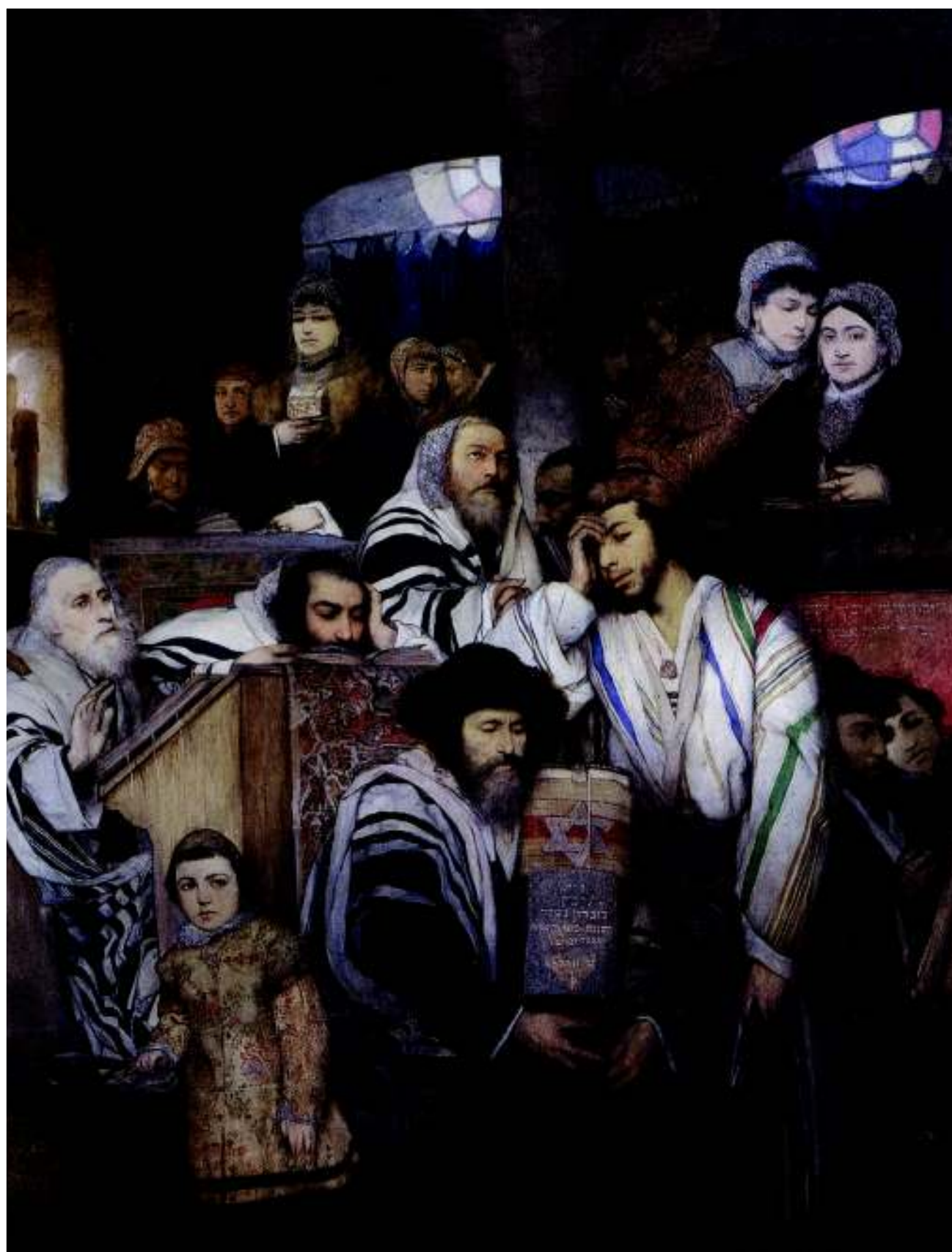
כרמל ובעמק יזרעאל..."

בדרוהוביץ' פעלה גם התנועה הציונית הדתית. אמי העריכה מאוד את הרב חיים מאיר יחיאל שפירא שהתגורר בעיר. הרב זכה לאהדה רבה בקרב יהודי העיר אחרי פרעות קיישינייב 1903 כשדאג לספק את צרכיהם של הפליטים היהודיים שהגיעו לדרוהוביץ'. הרב היה גם האדמו"ר הראשון שהביע הזדהות פומבית עם התנועה הציונית.

על רקע זה, ניתן להבין את משקלה והשפעתה של האינטליגנציה היהודית בעיר ואת מקומה המרכזי של האידיאולוגיה הציונית. כותרתה הייתה ההגשמה החלוצית והיא התממשה בדרך של עלייה לארץ ישראל והקמת יישובים חדשים על אדמתה.

קבוצת דרור, 1919

"יהודים מתפללים בבית הכנסת ביום הכיפורים" - משה גוטליב, 1878

מאוריצי גוטליב (1856-1879)

בשנת 1906 עלה ליליאן ארצה ויחד עם בוריס שאץ ייסד את בית הספר לאמנות הראשון בארץ, "בצלאל", ואף עיצב את סמלו. הוא נודע בזכות צילומי ארץ ישראל ומראות ירושלים שצילם עוד בראשית המאה. ליליאן סימל את המפגש בין האמנות היהודית לציונות וביצירותיו הביע את רעיון "הלידה מחדש" של העם היהודי בארצו. מקץ כמה שנים בהן חי בארץ, חזר לגרמניה וחי בה עד שנפטר. למרות עזיבתו את הארץ, נחשב א. מ. ליליאן "האמן הציוני הראשון".

יצירה של א.מ. ליליאן

ברונו שולץ (1892-1942)

ברונו שולץ, יליד דרוהוביץ (1892) הוא אולי הדמות המרתקת מכולן. כתביו מועטים - שני קבצי סיפורים, כמה עשרות מסות, חיבורים ומאמרי ביקורת, וכמה ציורים ורישומים, אך המעט הזה מחזיק בקרבו עולם ומלואו. שני ספריו: "חננויות הקינמון" ו"בית המרפא בסימן שעון החול" (1937) בוראים יקום פנטסטי, מעין מיתולוגיה פרטית של משפחה אחת, וכתובים בלשון עשירה ומלאת חיים. שולץ הוא מאותם סופרים שדבר פליאה ותעלומה אופף את יצירתם ועל כן עורר סקרנות כה רבה. מיד עם פרסום ספרו הראשון, זכה לתשומת לב אוהדת

מאוריצי (משה) גוטליב נולד למשפחה יהודית שזיהתה את כשרונו הגדול בציור. בגיל 15 הוא נשלח ללמוד אמנות בווינה ובהמשך למד אמנות בקרקוב. ציוריו זכו להצלחה רבה ברחבי אירופה ובחוגים יהודיים. הקריירה הגדולה נקטעה כשגוטליב חלה בשפעת קשה ונפטר בגיל 23. למרות היותו כה צעיר לימים בעת מותו, הותיר אחריו יותר מ-300 ציורים (לא כולם גמורים). לאחר נפילת "מסך הברזל", נגלה אוצר ציוריו לעולם המערבי והמוניטין שלו גדל.

תמונותיו מצויות היום במוזיאון הלאומי של ורשה ובמוזיאון לאמנות בתל אביב.

ציורו האחרון של גוטליב, "יהודים מתפללים בבית הכנסת ביום הכיפורים" (1878), הפך לציורו המפורסם ביותר. בתמונה מתואר בית הכנסת בדרוהוביץ כפי שהיה זכור לו מימי ילדותו. דיוקנו העצמי מופיע בתמונה שלוש פעמים: פעם כילד, פעם כנער בגיל בר המצווה, ופעם כאיש בוגר היושב עם ספר התורה. גם אביו ואימו נראים בתמונה וכן ארוסתו לשעבר. על גבי ספר התורה במרכז הציור מופיע הכיתוב "לעילוי נשמתו של משה גוטליב".

יש המכנים אותו "הצייר היהודי הראשון של העת החדשה". באותה עת היה נדיר שיהודים יעסקו בציור עקב האיסור במסורת היהודית. למרות זאת, גוטליב הצליח לפרוץ את ה"גטו" היהודי והצלחתו פילסה דרך לאמנים נוספים בני עירו ואחרים ללכת בדרכו.

אפרים משה ליליאן (1874-1925)

א.מ. ליליאן, אמן גדול נוסף שנולד בשנת 1874 בדרוהוביץ, הצטיין בכמה תחומי אמנות והיה צייר, צלם, גרפיקאי ותחריטאי. תמונתו המפורסמת ביותר היא זו של בנימין זאב הרצל הרוכן מעל המרפסת בעת

הקונגרס היהודי בבאזל, שם הוכרז על רעיון הקמת מדינה יהודית.

**יותר מ-60 שנה לאחר הירצחו של ברונו שולץ,
כותב דויד גרוסמן, סופר ישראלי שנולד, גדל
ויוצר כאן בארץ:**

"מאז שידעתי שאהיה סופר, ידעתי שאכתוב על
השואה. וככל שבגרתי, גברה בי התחושה שלא
אוכל להבין באמת את חיי בישראל, כאדם, כאב
לילדים, כסופר, כישראלי, כיהודי - עד שלא
אכתוב את חיי שלא נחיו שם בזמן השואה, ועל
מה שהיה קורה לי, לו הייתי "שם".

...כשסיימתי לקרוא את ספרו של ברונו שולץ,
הרגשתי שהוא נתן לי מפתח לכתיבה על
השואה. לא לכתיבה על המוות ועל ההשמדה,
אלא דווקא על החיים, על מה שהנאצים
השמידו באופן המוני. חיים כמו ששולץ לימד
אותי בכתיבתו, חיים שיש בהם החיאה בלתי
פוסקת של בני האדם שאני פוגש, ושל הרגע
שחלף ושל המראה שראיתי כבר אלפי פעמים,
ושל המילה שכתבתי כבר אינסוף פעמים.
כי אצל ברונו שולץ, בכל עמוד, בכל קטע,
החיים גועשים, מתפוצצים מרוב חיות והם
נעשים פתאום ראויים לשמם: מין התרחשות
עצומה המתחוללת בו זמנית בכל הרבדים
של ההכרה ושל תת ההכרה, של האשליה
והחלום והסיוט.

...והסיפור - שהיה או לא היה - על הדרך בה
נרצח ברונו שולץ, והאופן שבו תואר ונוסח
הרצח הזה, יש להם עוצמה כל כך מזעזעת
גם כיום, משום שהם יוצרים עימות בלתי
נסבל בין אורח המחשבה והפעולה הנאציים,
לבין מה שהאיש ברונו שולץ הצליח לברוא
בכוח המשאלה שלו, בכוח התעלות נפשו."

כל האמנים שסיפרתי עליהם גדלו ויצרו בדרוהוביץ'
והם עדות להיותה עיר שופעת תרבות, תוססת חיים
ויצירה.

ולהכרה בכישרונו הייחודי, בעיקר בחוגי הספרות
בפולין. ככל שחלפו השנים, גברה בכל רחבי העולם
התעניינותם של הקוראים והכותבים בו וביצירתו.
סיפור חייו ומותו משקף את מה שאירע ליהודי
דרוהוביץ' בעת המלחמה.

סיפור הירצחו של ברונו שולץ בגטו דרוהוביץ' נודע
לימים, וכך סופר: היה לשולץ פרוטקטור בדמותו של
קצין אס.אס. בשם לנדא, שניצל אותו לצורך ציורי
קיר בביתו. יריבו של אותו קצין ירה למות בשולץ,
בעוברו ברחוב, כדי להציק ללנדא. כשנפגשו, לאחר
מכן, אמר לו: "הרגתי את היהודי שלך", ונענה: "עכשיו
אני אהרוג לך את היהודי שלך!"

**עד ראייה לרצח ברונו שולץ בגטו דרוהוביץ', ב-19
בנובמבר 1942, היה בן עירו וידידו, איזידור פרידמן,
וכך סיפר:**

...ביום שכונה "יום חמישי השחור" ביצע הגסטאפו
טבח בגטו דרוהוביץ'. שולץ ואני היינו במקרה בגטו
לצורך קניית מוצרי מזון. כאשר שמענו יריות וראינו
יהודים נסים על נפשם, ברחנו גם אנו. שולץ, שהיה
חלש יותר מבחינה גופנית, נלכד בידי סוכן גסטאפו
בשם גינתר, שעצר אותו, הצמיד אקדח לראשו, וירה
בו פעמיים.

במהלך הלילה מצאתי את גופתו. חיפשתי בכיסוי.
את המסמכים שמצאתי בהם וכמה רשימות, מסרתי
לאחיינו הופמן, שאיבד את חייו כחודש לאחר מכן.
לקראת בוקר, קברתי את שולץ בבית הקברות
היהודי. לאחר שחרור דרוהוביץ' ב-1944, לא הצלחתי
לזהות את קברו."

יצירה של ברונו שולץ

האדם אינו אלא...

הָאָדָם אֵינוֹ אֱלֹא קֶרֶקַע אֶרֶץ קִטְנָה,
הָאָדָם אֵינוֹ אֱלֹא תִבְנִית נוֹף-מוֹלְדָתוֹ,
רַק מֵה-שִּׁקְלָטָה אֲזֵנוֹ עוֹדָה רַעֲנָנָה,
רַק מֵה-שִּׁסְפָּגָה עֵינוֹ טָרֵם שִׁבְעָה לְרֵאוֹת,
כָּל אֲשֶׁר פָּגַע בְּמַשְׁעוֹלֵי-טָלָלִים יֶלֶד
מִתְלַבֵּט, נִכְשָׁל עַל כָּל גּוֹשׁ וְעֵי-אֲדָמָה,
בְּעוֹד בִּסְתֵר נִפְשׁוֹ וּבְלֹא-דַע עָרוֹךְ
מִזִּבְחַת, עָלָיו יִקְטִיר מִדֵּי יוֹם בְּיוֹמוֹ
לְמַלְכַת-הַשָּׁמַיִם, לְכוֹכֵב וּמִזִּלּוֹת;
וְאֵךְ בְּרִבּוֹת הַיָּמִים וּבְמִלְחַמַת-יִשׁוּת,
וּמִגִּלַּת-סֵפֶר חַיּוֹ הוֹלֵכָה מִתְפַּרֶשֶׁת –
וּבָאוּ אֶחָד אַחֵד, וַיִּגְלֶה פֶּשֶׁר
כָּל אוֹת וְאוֹת וְסִמָּל סִמָּל כָּל הַבָּאוֹת,
שִׁחֲקוּ עָלֶיהָ בְּרֵאשִׁית בְּרִיתָהּ –
הָאָדָם אֵינוֹ אֱלֹא תִבְנִית נוֹף-מוֹלְדָתוֹ.

שאל טשרניחובסקי

פרק ב': בית אבא-אימא

משפחותיהם של הורי

משפחת שימרמן

משפחתה של אימי, צילה

הוריה של אימי - סבא גדליה וסבתא רבקה - היו שניהם בני דרוהוביץ'. שניהם נולדו בעיר, בנים למשפחות גדולות וענפות שחיו במקום לפחות שני דורות לפני הולדתם. לסבא גדליה ולסבתא רבקה נולדו שישה ילדים: תמה הבכורה, אבא (אברהם), שלמה, חיה-אלטע (מאחר וחלתה מאוד הוסיפו לשמה את השם אלטע בתקווה שתגיע לעת זקנה), צילה (אימי) ושאול שהיו תאומים. כמקובל בתקופה ההיא בקהילות יהודיות, היו

המשפחות מחתנות את בניהן ובנותיהן זה לזו על מנת להימנע מהתבוללות. כך גם אחותו של סבא גדליה, גולדה, נישאה למרדכי וולף, אחיה של סבתא רבקה.

סבא גדליה שימש כגבאי בבית המדרש, ששכן מול בית הכנסת הגדול. הוא היה איש נמוך קומה, לבוש בבגד מסורתי - קאפוטה ושריימל - ואת מרבית יומו בילה בבית המדרש, קורא בתלמוד ובמשנה. סבא גדליה היה איש טוב לב, אך הפרוטה אף פעם לא היתה מצויה בכיסו.

לסבא גדליה היתה אחות בשם חנה שהיגרה לארה"ב ונולדו לה שם שישה ילדים. (מהם נהגנו לקבל חבילות בגדים בשנות ה-50-60).

לימים סיפרה לי אימי כי לאחר מלחמת העולם הראשונה נסע סבא גדליה לאמריקה, לאחותו חנה,

אלטע-חיה, 1935

פרימצ'ה, בת דודתה של אימי

עם כניסת הגרמנים ללבוב גויסו שונה ואביו לצבא הסובייטי. חיה אלטע החליטה להישאר עם בת דודתה ההרה פרימצ'ה, על אף שיכלה להספיק ולברוח לרוסיה. שתיהן חזרו מאוחר יותר לדרוהוביץ'. עפ"י עדותו של איש היוזנראט מגטו דרוהוביץ', פרימצ'ה הצליחה להסתתר ולהינצל ממספר אקציות עד שנת 1943 ואז, עם חיסול גטו דרוהוביץ', נשלחה להשמדה בבלזן יחד עם שאר יהודי הגטו.

שאול, אחיה התאום של אימי, היה בחור רזה, שחרחר, למד את מלאכת הצבעות, היה מוזיקאלי מאוד והיטיב לשיר. עם פרוץ המלחמה גויס לצבא הסובייטי ושירת כטנקיסט. הוא ניספה באחד מקרבות השריון נגד הגרמנים. לא ידועים לנו פרטים מדויקים על מותו.

שלמה למד נגרות. הוא היה פעיל במפלגה הקומוניסטית בדרוהוביץ' וחיפה על אחיו אבא, שהיה ראש המפלגה הקומוניסטית בעיר ומבוקש על ידי המשטרה הפולנית, ולכן היה חייב להסתתר. שלמה הלך במקום אחיו לכלא וסבתא רבקה נהגה לבקרו ולהביא לו אוכל מבושל שהכינה במיוחד למענו.

בזמן המלחמה שהה שלמה ברוסיה כפעיל המפלגה הקומוניסטית, ועם תום המלחמה שב לפולין. הוא הכיר את לוטה, גרמניה פרוטסטנטית משלזיה שבגרמניה, והם נישאו והשתקעו בעיר קרייפלד שבגרמניה, שם נולדה בתם אושי.

אבא (אברהם) היה גבר יפה תואר וחזק, שהפיל ברשתו נשים רבות בעיר. הוא היה ידוע כמוזיקאלי והיטיב לשיר. על פי הסיפורים שסופרו עליו, אבא היה מאוד חכם והיה מסוגל לשחק שחמט עם חמישה אנשים בו זמנית ולנצח את כולם.

במקצועו היה נגר ועמד בראש התא המחתרתי הקומוניסטי בעיר. כולם יראו מפניו. הייתה לו דירה פרטית בדרוהוביץ' והוא אהב את "החיים הטובים". על פי עדותו של לייבלע, ידידו וקרוב משפחתו, הם הרבו ללכת יחד לבתי קפה בעיר ולרקוד. במיוחד אהבו לבלות ב"קפה אירופה". כששאלתי את לייבלע איזה ריקודים נהגו לרקוד, סיפר לי שלמדו בבית ספר מיוחד לריקודים סלונים והיו בקיאים בכולם. אבא שירת בצבא הפולני, צבא אנדרס, שנקרא כך על שם מפקדו הפולני, הגנרל ולדיסלב אנדרס.

וחשב לנסות שם את מזלו. אלא שגם שם לא שיחק לו מזלו, והוא שב לדרוהוביץ' בנסיבות שאינן ידועות לנו. יתכן שהסיבה הייתה ההגבלה על מכסות ההגירה, ויתכן כי התקשה להסתגל למקום. אך ברור כי חזרתו לדרוהוביץ' חרצה את גורלה של המשפחה...

סבתי רבקה הייתה אישה דתייה מאוד, הרבתה לצום ועבדה קשה בעבודות הבית; היא הייתה קמה מוקדם בבוקר כדי לאפות לחם ולשאוב מים מן הבאר - בבתים עדיין לא היו מים זורמים והשירותים היו בחצר. התנאים היו קשים והעוני היה רב.

בתוך הבית הצפוף והעני חיה גם סבתא רבא מרים, אימו של סבא גדליה, שהעדיפה לחיות בביתם של סבא וסבתא, כנראה בשל טוב ליבם ונדיבותם.

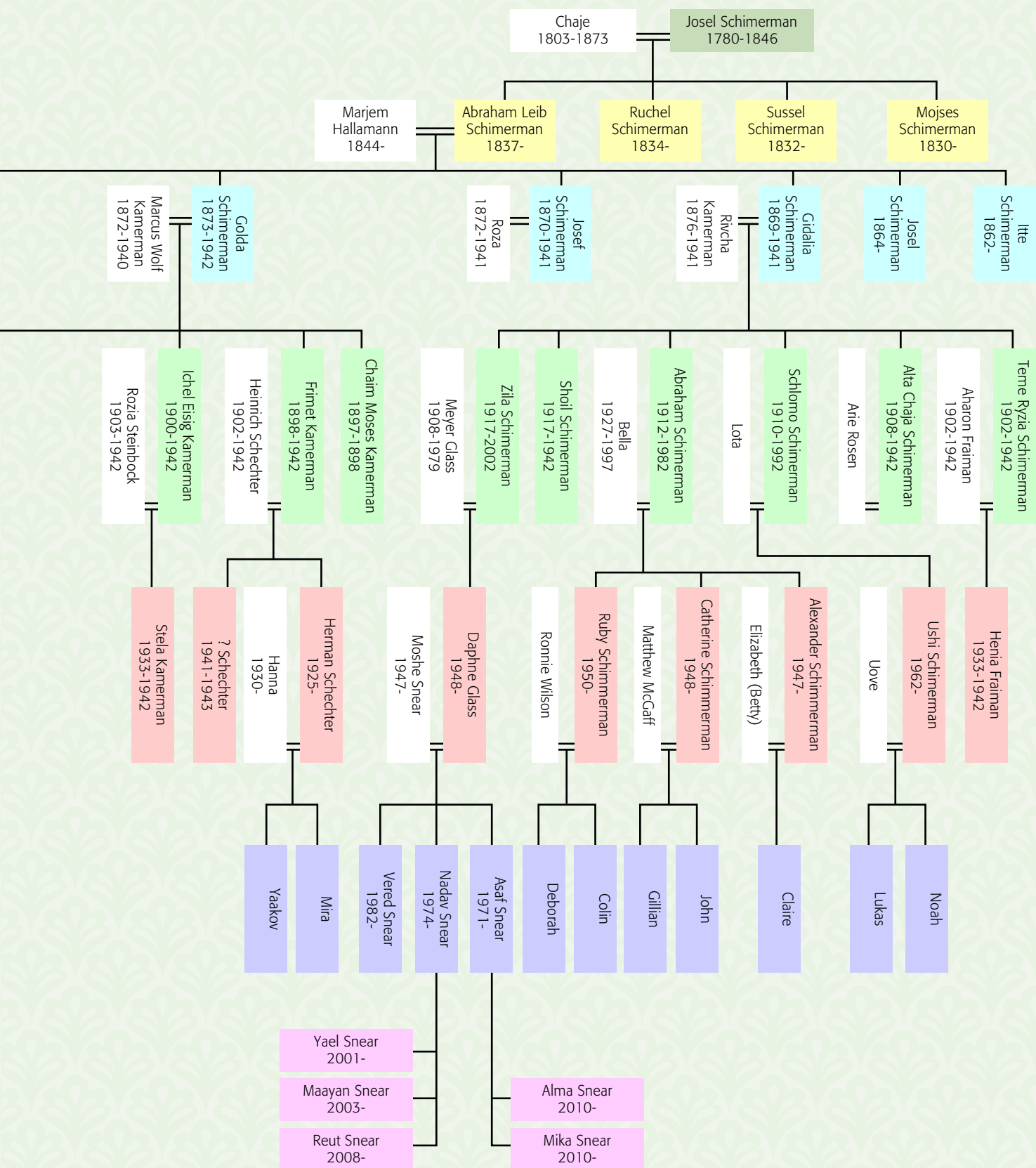
על פי סיפוריה של אימי, בשל הקור העז ששרר במקום, הושמה מיטתה של סבתא רבא מרים ליד התנור. על אף התנאים הקשים, האריכה סבתא רבא מרים ימים, והגיעה לגיל 88. עוד לפני שנפטרה, בטרם המלחמה, דאגה סבתא להכין לעצמה תכריכים (כנראה מנהג שהיה מקובל בקרב יהודי המקום).

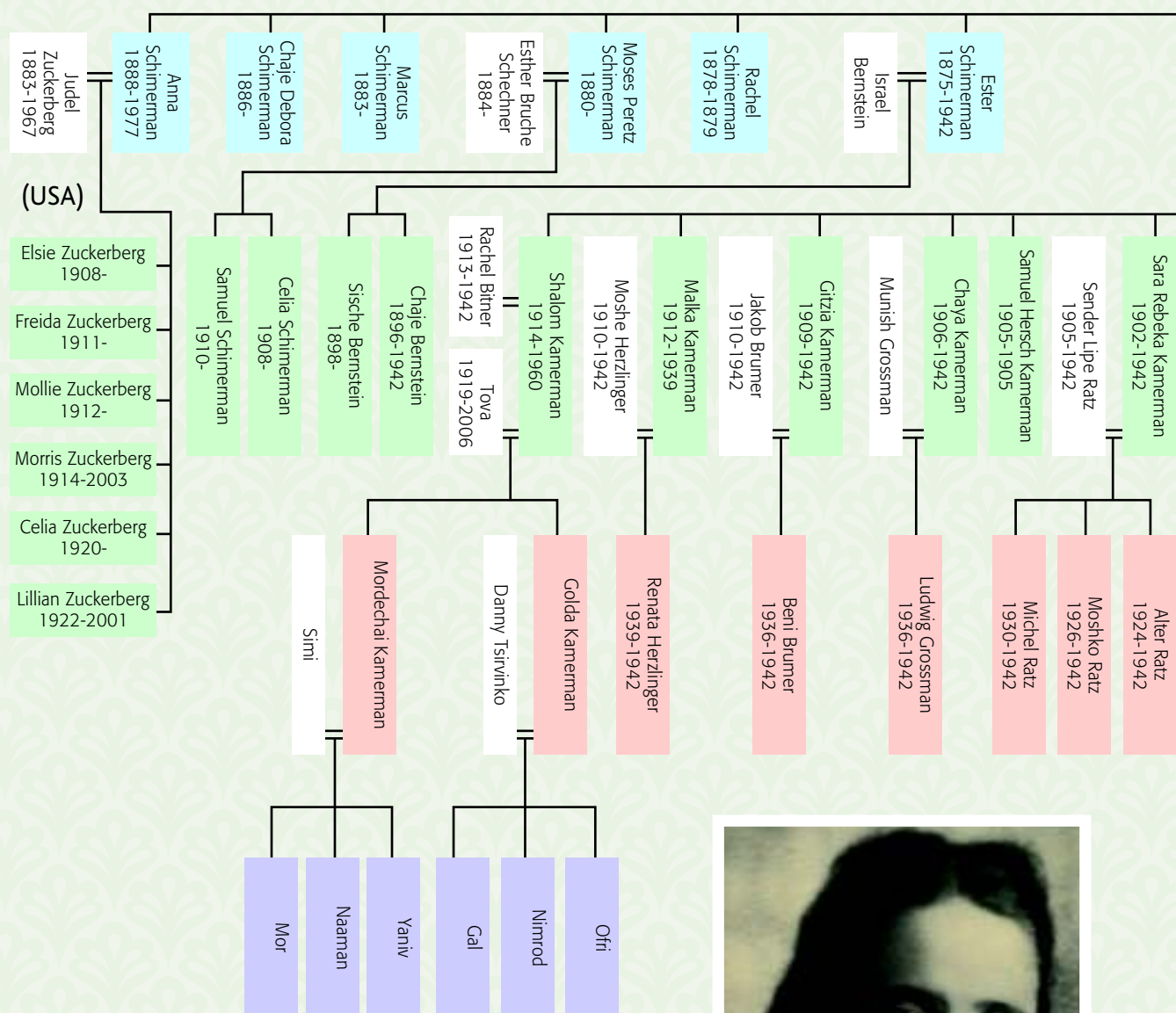
סבתי הייתה אישה קטנה בקומתה, חריפת שכל וחכמה מאוד, ובשל כך נודע שמה בעיירה. אמרות הכנף שלה נשמרו כפניני לשון במשפחה המורחבת ונודעו בעיר כולה.

זה היה הבית בו עברו על אימי ימי ילדותה. המצב הכלכלי בפולין בתקופה שבין שתי מלחמות העולם הלך והחמיר עוד יותר בעקבות המשבר הכלכלי העולמי בשנת 1929. עם כניסת הרוסים לעיר ביוני 1940 המציאות השתנתה לחלוטין ולעולם לא תשוב עוד להיות מה שהייתה...

על אחיה של אימי: תמה, חיה אלטע, שאול, אבא ושלמה

תמה, אחותה הבכורה של אימי, הייתה מורה בביה"ס "תרבות" בו לימדו בעברית. היא הייתה נשואה ואם לבת. בעלה היה נגר. תמה עם כל משפחתה נספו בשואה, כנראה במחנה ההשמדה בלזן. האחיות השנייה, **חיה אלטע**, התגוררה בבגרותה בעיר לבוב בביתה של בת דודתה פרימצ'ה, אימו של שונה שכטר.

אילן יוחסין - משפחת שימרמן

מקרא דורות 1 2 3 4 5 6 7

כוח צבאי זה, שהוקם בברית המועצות בזמן מלחמת העולם השנייה, היה נאמן לממשלה הפולנית הגולה שישבה בלונדון.

בפרוץ מלחמת העולם השנייה, ב-1 בספטמבר 1939, היה אנדרס מפקד חטיבת הפרשים הפולנים. בין המתגייסים לצבא זה היו אלפי יהודים שחיפשו דרך להשתחרר ממחנות הכפייה ולעזוב את ברית המועצות (גם מנחם בגין היה חייל בצבא אנדרס לאחר ששוחרר ממחנות הכפייה בברית המועצות). במשך הזמן, הפך צבא אנדרס לכוח קרבי רציני, במיוחד בקרבות לשחרור איטליה.

עד לכיבושה של העיר, נהג אבא להחביא את חומר התעמולה הקומוניסטי, שהיה מצוי בידו, בתוך בית המדרש של סבא גדליה. על פי עדותו של שונה שכטר, היה בבית המדרש אגף ששימש כגנזך ושם, מתחת לספרים, בידיעתו ובהסכמתו של סבא גדליה, הוחבא חומר התעמולה. כששאלתי את שונה איך הסכים הסבא הדתי, החרדי, לשתף פעולה, הסביר לי שהעוני וחומרת המצב יצרו תקווה חדשה בלב האנשים. הם האמינו שעם בוא הקומוניסטים יבואו ימים טובים יותר של "חירות שוויון וצדק לכולם". סבי, שרצה בטובת בניו, הסכים לשתף פעולה ולהעלים עין...

כשהסובייטים כבשו את דרוהוביץ, יצא אבא לחוצות העיר בראש טנק סובייטי.

לאחר מלחמת העולם השנייה הגיע לאנגליה, נישא לבלה והשתקע בסקוטלנד. נולדו להם שלושה ילדים: אלכסנדר, קתרין ורובי.

אימי

אימי, צילה, למדה ב"בית הספר הלבן" (כך נקרא בשל הגג הלבן שהיה לו). זה היה בית ספר פולני חילוני והיא למדה בו עד גיל 14.

היא ניחנה בקול צלול ויפה במיוחד, והייתה מרבה לשיר בפני חבריה ומשפחתה. הייתה לה גם שמיעה אבסולוטית והיא ניגנה בפסנתר יצירות מוכרות ללא תווים. בדרך מיוחדת לה נהגה לפרוט באצבעותיה על שיניה ולהפיק צלילי שירים ידועים.

מאוחר יותר, בתקופה הקומוניסטית, שרה במקהלה

ששיריה שודרו ברדיו הסובייטי.

לפני כניסת הסובייטים לעיר בשנת 1939 הייתה אימי פעילה בתנועות הנוער הציוניות: "גורדוניה", "דרור" ו"השומר הצעיר". היא השתייכה לקבוצת מדריכים והייתה יוצאת למחנות הקיץ. אימי למדה עברית והייתה שרה את כל השירים העבריים. מובן שגם שתתה בצימאון רב כל מה שהיה קשור לציונות ולמתרחש בארץ ישראל.

המדריך האגדי הנערץ עליה ועל חבריה לתנועה היה מנס רץ, שלימים היה לחבר קיבוץ עין המפרץ. לאחר שעלו הורי ארצה והתיישבו בעכו, היה מנס בא לבקרנו כשהוא נוהג בג'יפ ולחילופין גם אנו היינו מוזמנים לביתו שבקיבוץ.

כשאבא, אחיה של אימי, הפך לפעיל במחתרת הקומסומולית, הצטרפה אליה גם אימי. תנועת הקומסומול הייתה תנועת נוער קומוניסטית שהוקמה על ידי המשטר הקומוניסטי בברית המועצות. מאוחר יותר, עם השתלטות רוסיה הסובייטית, גויס הנוער, בעל כורחו, לתנועה זו.

עפ"י עדותו של שונה שכטר, היו לאימי קשרים עם אוקראינים שמאלנים והיא היתה חדורת תקווה ואמונה שהמהפכה הקומוניסטית תביא את הישועה לעולם הסובל, ובעקבותיה יהפוך העולם למקום שוויוני וטוב יותר.

מסיפוריה של אימי למדתי שהייתה מדריכה בכירה מאוד בתנועת הקומסומול, ויצאה במסגרתו לסמינר באודסה. עם שובה מהסמינר לדרוהוביץ, פרצה המלחמה. אימי נמלטה לברית המועצות ושהתה שם במשך כל ימי המלחמה.

משפחת גלס

משפחתו של אבי, מאיר

לסבא דון, אביו של אבי, ולסבתא מאשה, אימו של אבי, היו שלושה ילדים: מיכאל, מאיר (אבי) ואסתר. סבתי מאשה (המופיעה ב"יד ושם" בשם masia) נולדה בשנת 1882 בעיר סקולה שבפולין. שם נעוריה היה שרייבר ואביה נקרא משה.

סבא דון נולד ב-1883 בטורזה וילקה שבסטניסלב, פולין. שם אביו היה יחיאל ושם אימו אסתר. אביו היה אופה. (כל הנתונים האלה הם על פי דפי עדות שנרשמו מפי דודי מיכאל ב"יד ושם" בשנת 1956).

סבא דון

מיכאל, בנם הבכור של סבא דון וסבתא מאשה, נולד בשנת 1906, בנם השני **מאיר** (אבי) נולד בשנת 1908 והבת **אסתר** נולדה בשנת 1913.

על פי הסיפור המשפחתי, היה סבא דון מגויס כקצין לצבאו של הקייזר האוסטרי פרנץ יוזף ושירת בצבאו עד תום מלחמת העולם הראשונה.

סבתא מאשה, שהתקשתה להתמודד לבדה עם קשיי החיים, נדדה עם ילדיה מדרוהוביץ' לעיר קצ'קאמט שבהונגריה, שם חיו אחיו ואחיותיו של סבא דון. נראה שהמפגש המשפחתי נועד להקל עליה את גידולם של ילדיה ללא מפרנס, ולהתמודד עם מוראות המלחמה.

במהלך מלחמת העולם הראשונה למד דודי מיכאל בבית ספר הונגרי, וידע - בנוסף לגרמנית, פולנית, רוסית, עברית ויידיש - גם קרוא וכתוב בשפה ההונגרית. דודי מיכאל היה אינטלקטואל. אבי, מאיר, לא הפנים את השפה ההונגרית, למרות שלמד בשפה זו עד כיתה ו'.

לאחר תום מלחמת העולם הראשונה, בשנת 1920, חזרה סבתי עם ילדיה ועם בעלה, שהשתחרר בינתיים מהצבא, לפולין. סבא דון החליט להשתקע בדרוהוביץ', בסמיכות למגוריהן של שתי המשפחות, שלו ושל סבתא מאשה.

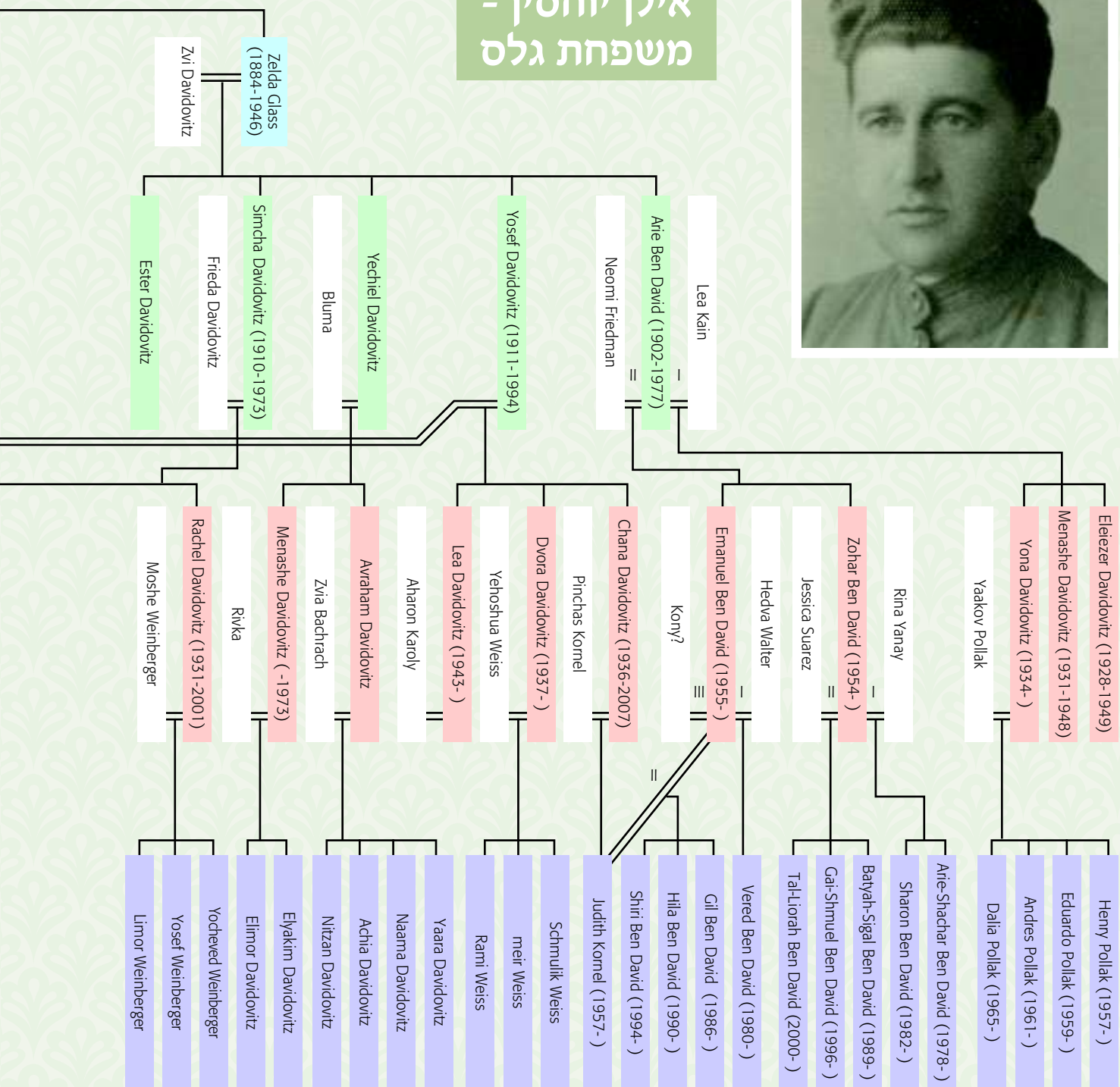
סבתא הייתה אישה דתייה מאוד, ובהשפעתה ניהלה המשפחה אורח חיים דתי, כפי שהיה מקובל אז בקרב מרבית המשפחות היהודיות. הילדים, לעומת זאת, שהושפעו ממתן האמנציפציה ומתנועת ההשכלה והמודרנה, לא תמיד הקפידו על אורח חיים זה ומצאו לעצמם נתיבים חדשים, כמו ההשכלה והציונות.

אבי שב לבית הספר הפולני, וכנראה שכח את השפה ההונגרית לחלוטין. בסופו של דבר, ידע אבי היטב פולנית, רוסית, יידיש, גרמנית ועברית. (השפה הגרמנית הייתה נהוגה כשפה זרה שנייה בבתי הספר בפולין והמשיכו ללמדה בתקופה שבין שתי מלחמות העולם).

סבא דון הקים מאפייה וניהל אותה בהצלחה. כיוון שהיה איש עסקים מוכשר, ידע לנצל היטב את המשבר הכלכלי שפרץ בשנת 1929, ורכש כמויות גדולות של חיטה. המלאי הזה איפשר לו, מאוחר יותר, להגיע לרווחה כלכלית.

אילן יוחסין - משפחת גלס

עדותו של אבי שניתנה ב"יד ושם" ב-5.8.1960:

נולדתי בתאריך 17 בינואר 1908 בעיר דרוהוביץ'. אבי, דון גלס, היה בעלים של מאפייה גדולה ומאוד משגשגת. אמי, מבית הרצל, הייתה עקרת בית. היינו שלושה ילדים: אחי מיכאל, יליד 1906, רואה חשבון במקצועו, אחותי אסתר, ילידת 1913, ואני. הורי היו אנשים דתיים ששמרו באדיקות על המסורת היהודית.

בין השנים 1914 ועד 1921 למדתי בבית ספר יסודי. בהיותי בן 16, עם סיום לימודי, התחלתי לעבוד כשוליית מסגר במסגריית סיפרט-וולושינסקי, בה למדתי הרכבת מכוונות ומושגים בסיסיים בתחום האלקטרוטכניקה.

דפנה:

בביקורי בדרוהוביץ' באוקטובר 2003 ראיתי את הבית גדול המידות, בן שתי הקומות, שבנה סבי. בחלקו העליון הייתה חרוטה באבן שנת הקמתו - 1932. האזור בו נבנה הבית לא היה ברובע היהודי של העיר, אלא קרוב דווקא לכנסיה הנוצרית העתיקה, בת 300 שנה, שהייתה מיוחדת בצורת בנייתה - עשויה עץ בלבד וללא מסמרים. זה היה אזור המגורים של המשפחות האמידות יותר.

מן המידע שיש בידי על המשפחה, ידוע לי שמיכאל המשיך את לימודיו בביה"ס למסחר וכלכלה, על מנת שיוכל, בבוא העת, לסייע לאביו בניהול עסקיו. ואילו אבי, עפ"י עדותו, עבד כמקרין סרטים בבית הקולנוע (חיבתו זו לקולנוע נמשכה כל ימי חייו).

אבי בעדותו:

בשנת 1931 גוייסתי לשרות חובה בצבא הפולני. שירתתי בגדוד 22, גדוד תותחים קלים, בעיר ז'שוב. בתום שנתיים של שירות, כשאני בדרגת סמל, חזרתי לעירי דרוהוביץ' והתחלתי לעבוד כמקרין סרטים.

לימים, השתלב מיכאל בעסקיו של האב; ניהול המאפייה ועובדיה, וכן בהנהלת החשבונות, והיה ממונה על כל הצד הפיננסי.

אחותו של אבי, אסתר, נישאה לאליהו זייף ונולדו להם שני ילדים: פייגה בשנת 1934 ואברהם בשנת

1936. היא התגוררה עם בעלה וילדיה בקומה השנייה בביתם של סבא דון וסבתא מאשה. ככל הידוע לי, חיו ברווחה עד שנת 1939. כולם, בסופו של דבר, נספו בשואה.

אין אנו יודעים היכן נספו סבא דון, סבתא מאשה, אסתר וילדיה, האם היה זה בגטו דרוהוביץ', ביער ברוניצה או במחנה ההשמדה בלז'ץ.

בעלה של אסתר עזב את הבית במהלך המלחמה בנסיבות לא ברורות. אינני יודעת מה בדיוק התרחש שם מאחר והשתיקה בנושא הייתה עמוקה.

באופן אקראי נודע לי שהוא חי בארה"ב, נישא לאישה אחרת, והיה לאיש אמיד מאוד בעל רכוש נדל"ני לא מבוטל. כשהגיע ארצה לביקור, סירב אבי לפגשו. כנראה שהיו דברים בגו...

עד לכתיבת הספר המשפחתי, לא ידעתי שגם דודי מיכאל היה נשוי בדרוהוביץ' לקרובת משפחה מבלוחוב שבגליציה המזרחית ונולד/ה לו ולאשתו בן/בת. חיפשתי עדויות לכך ב"יד ושם" ולא מצאתי. מוזר שדודי מיכאל מעולם לא תיעד פרטים אישיים חשובים אלה ב"יד ושם" וגנז את סודו עמו. פרטים אלה נמסרו לי ע"י שלום גלס, בן דודו של אבי.

אבי גם הוא נישא בהיותו בדרוהוביץ', לפרידה בוקסר, ונולדה להם בת. יותר מכך אינני יודעת דבר על משפחתו הראשונה של אבי, מפני שמעולם לא דיבר על כך. כה עמוק היה הפצע בלבו...

החיים בדרוהוביץ' התנהלו במסגרת החמולות המשפחתיות. המשפחות היו מרובות ילדים ולכן הצפיפות הייתה רבה.

אורח החיים היה דתי בעיקרו; למשל לפני חג הפסח הייתה כל המשפחה מתאספת כדי להכין יחד את המצות לחג, וגם דאגו שתהיה כמות מספקת למכירה לכל היהודים בעיר.

מנהג אחר, מקובל מאוד, היה החלפת השמות במקרה של חולי או משבר. כך הוחלף שמה של אחות אימי לאלטע (זקנה) מאחר שנשקפה לה סכנת חיים ורצו לרמוז בכך שתזכה להאריך ימים.

הלידות היו אף הן מסוכנות, למשל מלכה, בת דודתה של אימי, נפטרה בשנת 1939 בעת לידתה של בתה רנתה, ושלושה חודשים אחריה נפטר גם אביה משברון לב.

פרק ג': כניסת הרוסים לעיר

כניסת הרוסים לעיר

1939

באחד בספטמבר 1939 תקפה גרמניה את פולין ובכך החלה מלחמת העולם השנייה. חודש לפני כן נחתם הסכם סודי בין גרמניה לברית המועצות (הסכם רייבנטרופ-מולוטוב) לפיו חולקה פולין בין ברית המועצות לגרמניה והעיר דרוהוביץ' נכללה בתחום ברית המועצות.

הצבא האדום נכנס לעיר והביא עימו את האידיאולוגיה הקומוניסטית: כל הבנקים, מפעלי התעשייה ובתי המגורים הפרטיים הולאמו, ביניהם היו גם המאפיה המשפחתית ובית המגורים הנאה של סבא דון. הכלכלה הקומוניסטית שהושלטה בעיר פגעה במיוחד ביהודים, שהיו ברובם סוחרים, ורבים מהם איבדו את נכסיהם והתרוששו.

כותבת מרתה גורן על הכיבוש הרוסי בעיר:

"במסגרת תהליך הסובייטיזציה, החלו מיד הפקעות רכוש שפגעו בעיקר במעמד הבינוני הגבוה, בתעשיינים ובסוחרים. חיי המסחר בעיר, שנוהלו ברובם ע"י יהודים, שותקו. בתי מלאכה ועסקים פרטיים פורקו ובעליהם שולבו במפעלים ציבוריים. התשתית הכלכלית של העיר נפגעה ומשפחות רבות ירדו מנכסיהן. צעירים יהודים קומוניסטיים פלשו לבתיהן ולחנויותיהן של המשפחות האמידות והחרימו את רכושן. חלק מבעלי הבתים והרכוש גורשו מהעיר. "הקפיטליסטים" הוכרזו כ"אויבי העם" ואף ילדיהם סומנו.

באותה עת החל גל של מאסרים המוניים והגליה לברית המועצות. משפחות שלמות על זקניהן וטפן נעקרו מבתיהן ונשלחו לגלות בסיביר או בקזחסטן לעבודות כפיה. אלה מהיהודים שלא הוגלו, הסתגלו במהרה לשלטון החדש ואף לקחו חלק במנגנוניו.

הפעילות הציונית הופסקה ותנועות הנוער פורקו. רק ה"קומסומול" וה"פיוניר" - תנועות הנוער הקומוניסטיות - היו חוקיות. בשתי תנועות אלו השתלב גם הנוער היהודי. האינטליגנציה היהודית האמינה שהסדר החברתי החדש פותח בפניה אפשרויות גדולות לקידום ולהתפתחות. חלק ניכר מן הנוער אימץ את האידיאולוגיה הסוציאליסטית תוך אמונה בצדק חברתי ובשוויון. כל מוסדות הדת היהודיים בוטלו, ביניהם: בתי הכנסת, המקוואות, מוסדות החינוך הדתיים. ובכל זאת המזון הכשר, השחיטה הכשרה והתפילות בבתי הכנסת נמשכו.

באפריל 1941 החל גיוס החובה של גברים צעירים לצבא האדום. היו שניסו להתחמק מהגיוס ע"י מתן שוחד או שארגנו לעצמם "כריתת תוספתן".

במאי 1941 החלו הסובייטים לפנות את משפחותיהם ויהודים הבינו שהשלטון הסובייטי מגיע לקיצו.

כ-800 צעירים יהודים, שהיו קשורים למפלגה הקומוניסטית, התארגנו ספונטנית והצטרפו לצבא הרוסי הנסוג. היו גם כאלה שהותירו מאחוריהם אישה וילדים וברחו מזרחה.

זמן קצר לפני עזיבתם, החלו הרוסים במבצע "אדמה חרוכה", הרסו, שברו, שדדו חנויות ומחסנים, הציתו בניינים ופוצצו גשרים. ב-6 ביולי 1941 נכבש האזור ע"י הגרמנים.

מתוך ספרה של מרתה גורן "קולות מהיער השחור"

זה היה הרקע לבריתם של הורי לברית המועצות. גם הם נמנו על אותם צעירים שהאמינו שבברית המועצות ניתן יהיה לחיות ולהגשים את האידיאל של צדק ושוויון בעולם כולו.

ומה קרה במשפחתנו בעת השלטון הסובייטי בעיר?

אימי ברוסיה

הצעירים במשפחה, שהיו קומוניסטים, שמחו מאוד עם כניסתם של הרוסים לעיר. מוניש, בעלה של חייקע (בת דודתה של אימי), שהיה בעל משרה בכירה וקשרים מתאימים, הצליח לסדר לכל צעירי המשפחה עבודה אצל הרוסים. כך, כנראה, זכתה אימי במשרתה כמדריכה בקומסומוול וגם בעבודה משרדית. כמה בעלים שהיו נשואים לבנות המשפחה, גויסו לצבא הרוסי. בסופו של דבר חלק מהצעירים ברח אך מרבית המשפחה נותרה בדרוהוביץ'.

תושבי העיר קיבלו את הרוסים הנכנסים ברגשות מעורבים; המעמד הבינוני המבוסס, כמו בני משפחת גלס, משפחתו של אבי, לא התלהבו מן הרוח הקומוניסטית החדשה מאחר ונאלצה, כפי הנראה, להיפרד מן הרכוש הרב שהיה ברשותה והוא הולאם כולו. כן נאלצה המשפחה לחלוק את ביתה המרווח והנוח עם משפחות עניות נוספות - כל זאת לפי מיטב המסורת הקומוניסטית. מה בדיוק קרה עם בית המשפחה? הסיפור עלום. אפשר להבין, לכן, למה מעולם לא הושר שיר הלל לקומוניזם בצד משפחתו של אבי. וגם אבי מעולם לא הראה כל זיקה או סימפטיה לקומוניסטים. עם זאת, שנות השלטון הסובייטי היו שנות רגיעה עבורו. הוא חי עם משפחתו הצעירה ועבד כמקריין סרטים בבית הקולנוע המקומי. לעומת זאת, במשפחתה של אימי, שהייתה משפחת פועלים ענייה, מהמעמד הנמוך, הייתה הזדהות עמוקה עם בואם של "המשחררים" הקומוניסטיים והם אפילו זכו להטבות מטעם השלטונות. אימי זכתה במשרה בתחום החינוך וההדרכה, שרה ברדיו ועד שנת 1941 הייתה פעילה מאוד במפלגה.

כך שעבור אימי, היו השנים 1939-1941, שנות שלטון הרוסים בדרוהוביץ', שנות פריחה ומימוש עצמי, מלאות תקווה ואופטימיות לעתיד. בתקופה זו, והיא בראשית שנות העשרים לחייה, הייתה מוקפת בחברים לתנועה, מנהלת חיי חברה תוססים ומודרניים ובהם: שירה במקהלה, ביקורים בתיאטרון ובאופרה של העיר לבוב וטיולים לרוב. ללא ספק, זו הייתה עבודה תקופת נעורים יפה ומלאה פעילויות.

אימי ברוסיה